

Selonteko kielipoliittisen julistuksen seurannasta ja kansalliset raportit

1. Yhteenveto

Nykyinen selonteko Pohjoismaiden ministerineuvostolle kielipoliittisen julistuksen seurannasta on järjestyksessään viides. Selonteot kielijulistuksen kansallisesta seurannasta on aiemmin esitetty Pohjoismaiden neuvoston istunnolle vuosina 2009, 2011, 2013 ja 2015. Selonteoissa raportoidaan edellisen selonteon jälkeen kielialalla tehdystä työstä.

Pohjoismaisessa kielipoliittisessa julistuksessa (kielijulistuksessa) kuvataan pitkän aikavälin kielipoliittisia tavoitteita Pohjoismaiden yhteiskunnan toimintaa ylläpitävien kielten osalta: fääri, grönlandi, islanti, norja, ruotsi, saame, suomi ja tanska. Kielijulistuksen seurantavastuu on mailla, minkä vuoksi painopistealueet ja toimet voivat vaihdella Pohjoismaissa, Ahvenanmaalla, Färösaarilla ja Grönlandissa.

Pohjoismaisen kieliyhteistyön tavoitteena on tukea alan kansallisia toimia. Vuonna 2018 päätettiin, että kieliyhteistyön tulee jatkossa tukea entistä enemmän maiden kansallisen kielipolitiikan priorisointeja.

Koulutus- ja tutkimusministerineuvoston (MR-U) tarkoituksena on esitellä sektorin uusi yhteistyöohjelma vuoden 2019 aikana. Yhteistyöohjelmassa kerrotaan myös kielialan poliittisista priorisoinneista. Yhteistyöohjelman valmistelu on jo käynnistynyt, ja ensimmäinen vuoropuhelu ohjelmasta Pohjoismaiden neuvoston kanssa on syksyllä 2018 järjestettävä Osaaminen ja kulttuuri Pohjolassa -valiokunnan kuuleminen.

2. Johdanto

Pohjoismaissa kaikkia kieliä pidetään samanarvoisina, vaikka niillä ei ole samanlaista roolia. Islanti, norja, ruotsi, suomi ja tanska ovat valtioiden kansalliskieliä. Nämä kielet yhdessä fäärin, grönlandin ja saamelaiskielten kanssa ovat yhteiskunnan toimintaa ylläpitäviä kieliä Pohjoismaissa. Keskenään ymmärrettävät ja toisilleen läheiset sukukielet norja, ruotsi ja tanska muodostavat pohjoismaisen kieliyhteyden. Kansallisilla vähemmistökielillä ja viittomakielillä on erityisasema Pohjoismaissa. Pohjoismaiden kielellinen monimuotoisuus kattaa myös useita ei-pohjoismaalaisia kieliä, joita on tullut Pohjolaan aikojen kuluessa.

Koulutus- ja tutkimusministerineuvosto (MR-U) hyväksyi 1. marraskuuta 2006 [Pohjoismaisen kielipoliittisen julistuksen](#) (kielijulistuksen).

Pohjoismaisen kielipolitiikan lähtökohtana on, että kaikilla pohjoismaalaisilla on oikeus

- oppia yhteiskunnan toimintaa ylläpitävä kieli suullisesti ja kirjallisesti, niin että he voivat osallistua yhteiskunnalliseen elämään
- oppia ymmärtämään ja tuntemaan yhtä skandinaavista kieltä ja ymmärtämään muita skandinaavisia kieliä, niin että he voivat olla osa pohjoismaista kieliyhteisöä
- oppia kansainvälisesti laajasti käytettyjä kieliä, niin että he voivat osallistua kansainvälisen yhteisön kehitykseen
- pitää yllä ja kehittää äidinkieltään ja kansallista vähemmistökieltään.

Pohjoismaisen kielipolitiikan päämääränä tulee sen vuoksi olla,

- että jokainen pohjoismaalainen osaa lukea ja kirjoittaa sitä kieltä tai niitä kieliä, jotka hänen asuinalueellaan ylläpitävät yhteiskunnan toimintaa
- että kaikki pohjoismaalaiset voivat kommunikoida keskenään ensisijaisesti jollakin skandinaavisella kielellä
- että kaikilla pohjoismaalaisilla on perustiedot kielellisistä oikeuksistaan ja Pohjoismaiden kielellisestä tilanteesta
- että kaikilla pohjoismaalaisilla on erittäin hyvät tiedot vähintään yhdessä kansainvälisesti merkittävässä kielessä ja hyvät tiedot jossakin muussa vieraassa kielessä
- että kaikilla pohjoismaalaisilla on yleistietoa kielestä ja sen käytöstä.

Kielijulistuksessa mainitaan neljä aluetta, joihin tulisi panostaa, jotta tavoitteet saavutettaisiin:

- kielten ymmärtäminen ja tuntemus, mukaan lukien skandinaavisten naapurikielten näkökulman vahvistaminen norjan, ruotsin ja tanskan kouluopetuksessa sekä skandinaavisten kielten opetus vieraana kielenä. Lisäksi Pohjoismaiden yhteiskunnan toimintaa ylläpitävien kielten tulee olla näkyvästi esillä julkisuudessa (elokuviissa ja televisiossa) ja saatavilla kirjallisuutena, sanakirjoina ja kieliteknologisina ratkaisuuina.
- rinnakkaiskielisyys sekä englannin ja Pohjoismaiden kielten välillä että Pohjoismaiden eri kielten välillä
- kieliyhteisön ja yksilön monikielisyys, mukaan lukien se, että laissa vähemmistökieliksi määriteltyjen kielten asemaa vahvistetaan ja viittomakielten asema säilytetään vahvana
- Pohjoismaat kielellisenä esikuvana, mukaan lukien virkakielen selkeyttäminen ja pohjoismaainen kieliyhteisö- ja kieliyhteistyömalli.

3. Yhteistyö

Kielijulistuksen seurantavastuu on mailla, eikä julistus ole juridisesti sitova. Lainsäädäntö, julkiset velvoitteet ja toimenpiteiden priorisointi ja rahoitus voivat näin ollen poiketa toisistaan viidessä Pohjoismaassa ja Ahvenanmaalla, Färösaarilla ja Grönlannissa.

Koulutus- ja tutkimusministerineuvostolla (MR-U) on päävastuu pohjoismaisesta kieliyhteistyöstä, ja kulttuuriministerineuvosto (MR-K) on puolestaan sektorivastuussa. Lapset ja nuoret ovat priorisoituja kohderyhmiä, joskus suoraan mutta useimmiten opettajiensa kautta. Myös yhteistyöministerien (MR-SAM) lapsi- ja nuorisoyhteistyön ohjelma, NORDBUK, voi tukea hankkeita, joilla on erityinen kieliulottuvuus.

Pohjoismaiden ministerineuvoston uudistustyön yhteydessä myös kieliyhteistyön hallintoa organisoidaan jossain määrin uudestaan vuoden 2019 alussa. Muun muassa temaattista ja taloudellista joustavuutta lisätään, mikä parantaa mahdollisuuksia nostaa esille maiden kielipolitiikassa priorisoituja aiheita.

4. Tulokset

Jäljempänä on ensin lyhyt yhteenveto maaraporttien pääkohdista ja sen jälkeen selvitys kieliyhteistyön tärkeimmistä saavutuksista kaudella 2016–2018.

Maaraportit

Pohjoismaat sekä Ahvenanmaa, Färösaaret ja Grönlanti ovat kuten aikaisemmissa neljässä raportissa vastanneet myös vuonna 2018 kielijulistuksen neljää panostusaluetta koskeviin kysymyksiin. Maaraporteissa on aiempaa enemmän painotettu muutoksia ja kehityssuuntia, ja raportit ovat kokonaisuudessaan selonteon liitteenä.

Raporteista käy ilmi, että Pohjoismaissa kiinnitetään laajasti huomiota kieliin ja että kielen merkitystä korostetaan kulttuuriperinnön, identiteetin ja viestinnän välineenä. Vieraiden kielten osaamista painotetaan erityisen paljon niin nuorempien oppilaiden kuin yliopisto-opiskelijoidenkin kohdalla. Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa sekä Färösaarilla tämä koskee myös naapurikielten ymmärtämistä.

Korkea-asteen koulutuksessa painotetaan yleisesti rinnakkaiskielisyttä, vaikka se toteutuukin eri tavoin. Tanska painottaa kansalliseen kielistrategiaan ja vieraiden kielten kansallisen keskuksen perustamiseen liittyvää työtä, kun taas Suomi korostaa kielikylyä ja -suihkuja sekä kielten opetusta nuorimmille lapsille, kuten Norjakin. Ahvenanmaa korostaa EU:n tavoitteisiin kytkettyä työtä, jonka tavoitteena on, että nuoret oppivat kaksi vierasta kieltä äidinkielen lisäksi.

Färösaaret ja Grönlanti raportoivat tanskan ja englannin välisestä suhteesta vieraina kielinä. Tanskan kieli on ollut Färösaarilla valinnaisaineena vuodesta 2015 lähtien, kun taas englanti on ollut pakollinen aine lukion kaikissa opintosuunnissa. Grönlanti selvittää mahdollisen koulutusuudistuksen eri malleja, jotka kattaisivat myös tanskan kielen ja sen aseman suhteessa englantiin. Tanskan kielen opetuksen tukemiseksi Grönlanti on ottanut käyttöön oman liikkuvuusohjelman, joka kattaa opiskelun tans-

kalaisessa sisäoppilaitoksessa peruskoulun jälkeen. Islanti mainitsee Tanskan ja Islannin välisen sopimuksen, jolla on ollut myönteinen vaikutus tanskan kielen opetukseen.

Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa panostusten kohteina ovat olleet kansalliset vähemmistökielet kuten saamelaiskielet, kveeni, romani ja karjala. Ruotsi vahvisti kansallisten vähemmistökielten asemaa vuonna 2018. Suomi selvittää mahdollisuuksia tarjota etäopetusta digitaalisten välineiden avulla saamen kielessä. Färsaarten kieli-neuvosto on vastannut viittomakielestä vuodesta 2017 lähtien.

Raporteissa korostetaan myös monikielisyyttä resurssina, lasten ja nuorten priorisointia sekä koulutuksen ja kulttuurin roolia.

Monet Pohjoismaista antavat myös konkreettisia esimerkkejä muista Pohjoismaista saaduista myönteisistä kokemuksista ja niiden merkityksestä inspiraation lähteenä kieli-alan työssä.

Pohjoismainen kieliyhteistyö

Kansallisten toimien ohella seurantaa tapahtuu erilaisissa pohjoismaisissa hankkeissa, verkostoissa ja tukijärjestelmissä.

Kielten ymmärtäminen ja tuntemus

Suhteellisen suuri osa Pohjoismaiden ministerineuvoston budjetista kohdistuu toimenpiteisiin, jolla on kieliulottuvuus. Koulutus- ja tutkimusministerineuvostolla on oma budjettikohta, joka on korvamerkitty kieliyhteistyöhön Nordplus-koulutusohjelman lisäksi. Yksi Nordplusin osaohjelmista on suoraan suunnattu yhteiskunnan toimintaa ylläpitäviin kieliin sen lisäksi, että Nordplus Junior -ohjelmassa on korvamerkitty liikkuvuustukea kielihankkeisiin. Kaikkiin osaohjelmiin sisältyy myös kieliin liittyviä hankkeita, esimerkiksi Nordplus Aikuiskoulutus -ohjelmasta tuetaan aikuisten kielihankkeita, jotka edistävät kotoutumista ja osallisuutta. Myös kulttuurisektorin uusi tukiohjelma VOLT, joka painottuu lapsiin ja nuoriin, kulttuuriin ja kieliin, edistää pohjoismaista kieliyhteistyötä yhdessä kulttuurisektorin muiden toimintojen ja yhteistyöministerien lapsi- ja nuorisoyhteistyön ohjelman NORD-BUKin kanssa.

Suuri osa kieli-alan varoista on kohdennettu kielikurssiohjelmaan, joka sisältää monia erityyppisiä ja eri kohderyhmille suunnattuja kursseja, joiden yhteisenä tavoitteena on pohjoismaisten kielten tuntemus ja kielitaito. Kielikursseista saadaan toistuvasti erittäin myönteistä palautetta.

[Nordkurs](#)-kurssit ovat yliopistotasoisia Pohjoismaiden kielten, kirjallisuuden ja kulttuurin kesäkursseja. Kymmenen ECTS-opintopisteen laajuisia kursseja on tarjolla fäärin, grönlannin, islannin, norjan, ruotsin, suomen, suomenruotsin ja tanskan kielessä. Saamen kielen kursseja ei toistaiseksi ole tarjolla, koska vielä ei ole onnistuttu löytämään yhteistyökumppania, joka voisi ottaa tehtävän hoitaakseen. Nordkurs-kursseja on järjestetty 1960-luvun alkupuolelta lähtien. Kurssit ovat erityisen tärkeitä, koska

monet opetuslaitokset ovat lopettamassa ulkomaanlehtoritoimintoja eivätkä enää järjestä opetusta pienissä kielissä.

[Nordspråk](#) on opettajajärjestöjen verkosto Pohjoismaiden kieliä äidinkielenä tai vieraana kielenä opettaville. Nordspråk tarjoaa kirjallisuuden, kulttuurin ja didaktiikan kurseja ja konferensseja peruskoulun ja toisen asteen opettajille sekä opettajankouluttajille. Järjestöt julkaisevat ammattilehtiä, joiden kautta pohjoismaista näkökulmaa on mahdollista välittää. Nordspråk-toiminta käynnistyi 1970-luvun alkupuolella.

Pohjoismaiden helmet -nimitystä käytetään Norjassa, Suomessa ja Tanskassa sijaitsevista kurssi- ja konferenssikeskuksista, jotka ovat kahdenvälisen rahastojensa kautta tarjonneet jo vuosikymmenten ajan kurseja opettajille, opettajakouluttajille ja opettajaksi opiskeleville. Lisäksi ne ovat osarahoittaneet kielipilottihanketta alusta saakka.

Pohjoismaiden helmet järjestävät Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoituksen turvin kurseja opettajaksi opiskeleville, jotka eivät kuulu kahdenvälisen rahastojen rahoittaman kurssitoiminnan piiriin.

Pohjoismaiden helmet ovat

- [Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus](#), joka vastaa myös Suomen kansallisesta [Svenska nu](#) -hankkeesta. Svenska nu -hankkeelle on myönnetty EU:n kielipalkinto.
- [Tanskalais-norjalainen yhteistyörahas](#) järjestää kurseja [Schæffergårdenissa](#) (Tanska) ja [Lysebus](#), jonka norjalaiset lahjoittivat tanskalais-norjalaiselle yhteistyörahaselle toisen maailmansodan jälkeen.
- [Voksenåsen](#) (Norja), jonka norjalaiset lahjoittivat Ruotsille toisen maailmansodan jälkeen.
- Pohjoismaiden helmet tekevät yhteistyötä Ruotsissa sijaitsevan [Biskops Arnön](#) pohjoismaisen kansanopiston kanssa.

Vuonna 2017 perustettu [Pohjoismaiset kielipilotit](#) on norjan-, ruotsin- ja tanskan-opettajille suunnattu täydennyskoulutus, jolla parannetaan osaamista skandinaavisien sukukielten didaktiikassa. Kurssin jälkeen kielipilotit voivat toimia opettajatoveriensä resurssihenkilöinä. Kielipilottikoulutukseen voivat osallistua sekä peruskoulun että toisen asteen opettajat. Hankkeen vetäjä on saanut EU:n kielipalkinnon työstään kielipilottien parissa.

Koulutus- ja kulttuurisektorin tukijärjestelmien ja pysyvän kielikurssitoiminnan lisäksi on toteutettu erilaisia pohjoismaisia hankkeita, kuten Pohjoismaiset kokeiluluokat -pilottitutkimus, Pohjolan kouluchatti Pohjolan päivänä, Norjan yleisradioyhtiö NRK:n SKAM-draamasarjaan liittyvän opetusmateriaalin laatiminen (2017), pohjoismainen kielijuhlatapahtuma yhteistyössä Euroopan vuoden 2017 kulttuurikaupunki Århusin kanssa (2017), pohjoismainen elokuvaportaali (2016, kulttuurisektorin käynnistämä ja osaksi rahoittama hanke). Osa hankkeista on toteutettu sektorien myöntämällä ylimääräisillä hankevaroilla tai puheenjohtajamaan aloitteesta, ja osa kieliyhteistyöhön kohdennetuista varoista, joita on hallinnoinut ulkoinen koordinoititaho.

Rinnakkaiskielisyys

Pohjoismainen työryhmä, johon on kuulunut jäseniä Färsearilta, Grönlannista, Islannista, Norjasta, Ruotsista, Suomesta ja Tanskasta, julkaisi vuonna 2017 raportin ”More parallel, please!”. Raportti on lähetetty tiedoksi ja mahdollisia jatkotoimia varten pohjoismaisille korkea-asteen koulutuksen verkostoille (NUS Pohjoismainen yliopistoyhteistyö ja NUAS Pohjoismainen yliopistohallinnon yhteistyöjärjestö) sekä kansallisille yliopistoille. Raportti sisältää suosituksia yliopistojen kielipolitiikan parhaiksi käytännöiksi ja rinnakkaiskielisyyskäytännöiksi englannin ja /tai paikalliskielten välillä. Lisäksi raportissa annetaan suosituksia indikaattoreista, joilla kehitystä voidaan jatkossa mitata. Raportti julkaistiin rinnakkaiskielisenä julkaisuna englanniksi ja tanskaksi, ja se on laadittu vuoden 2013 rinnakkaiskielisyysraportissa (”Hvor parallelt”) esitettyjen maaraporttien tulosten seurantaan.

Kieliyhteisön ja yksilön monikielisyys

Pohjoismaiden viittomakieliä varten perustettiin vuonna 2011 pohjoismainen viittomakieliverkosto. Verkosto on tehnyt osittain yhteistyötä hyvin toimivan Pohjoismaiden kielilautakuntien verkoston kanssa, mutta verkostot eivät kuitenkaan ole halunneet yhdistää toimintojaan.

Verkostolla on oma pohjoismainen blogi, jossa se tiedottaa pohjoismaisesta viittomakielialan yhteistyöstä ja Pohjoismaiden viittomakielistä.

Nordplus Pohjoismaiset kielet -osaohjelma vaihtoi nimeä vuonna 2018. Uusi nimi *Nordplus Pohjoismaiden kielet* kattaa selvemmin naapurikielten norjan, ruotsin ja tanskan ymmärtämisen ohella myös tiedot ja taidot Pohjolan muissa yhteiskunnan toimintaa ylläpitävissä kielissä ja Pohjoismaiden viittomakielissä. Lisäksi tehtiin useita hallinnollisia muutoksia, jotta Nordplus pystyisi paremmin vahvistamaan pohjoismaista yhteistyötä alan pienten toimintaympäristöjen hankkeissa ja verkostoissa, kuten mahdollisuus kahdenväliseen yhteistyöhön, jopa 75 % rahoitus pohjoismaisista varoista ja mahdollisuus hakea tukea palkkoihin.

Monikielisyys oli myös aiheena koulutus- ja tutkimusministerineuvoston (MR-U) kokouksen epävirallisessa osuudessa huhtikuussa 2018.

Sektorienvälinen kieliyhteistyö

Yli 50 % tutkimukseen osallistuneista 16–30-vuotiaista pitää liikkuvuutta pohjoismaisen yhteistyön suurimpana hyötynä (Raportti Arvokasta yhteistyötä, 2017). Useissa aiemmissa lukiolaisten norjan, ruotsin ja tanskan kielen ymmärtämistä selvittelyissä tutkimuksissa on todettu skandinaavisten naapurikielten ymmärtämisen heikentyneen. Kulttuurisektorilla rahoitettiin vuonna 2015 pilottitutkimuksen, jossa selvitettiin naapurimaassa Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa opiskelleiden tai työskennelleiden pohjoismaalaisten nuorten kokemuksia. Hanke sai osarahoitusta Tanskan kulttuuriministeriöltä ja varoja myös MR-U:n budjetista. Tutkimus osoittaa, että nuorilla on myönteisiä kielikokemuksia käytännön elämästä ja että he ensisijaisesti käyttävät englantia ymmärtämistä vaativissa tilanteissa ja skandinaavisia kieliä sosiaalisten

suhteiden rakentamisessa. Tutkimusraportin ”Man skal bare kaste sig ud i det” (2016) tuloksista keskusteltiin MR-K:n ja MR-U:n työlounaalla marraskuussa 2016.

Tulokset viittaavat siihen, että liikkuvuustoimet edistävät pohjoismaalaisten kykyä kommunikoida keskenään norjaksi, ruotsiksi ja tanskaksi sen lisäksi, että hyvä kielitaito edistää Pohjoismaiden välistä liikkuvuutta.

Tukijärjestelmät kuten Nordplus, VOLT, NORDBUK, Taide- ja kulttuuriohjelma sekä Pohjoismainen kulttuurirahasto edistävät siten eri tavoin kielellistä ja kulttuurista ymmärrystä liikkuvuustoimien avulla ja monipuolistavat kielialan toimintaa tukemalla kansanomaista yhteistyötä eri tavoin.

Liitteet

Liite 1	Tanskan maaraportti 2018
Liite 2	Suomen maaraportti 2018
Liite 3	Färsaarten maaraportti 2018
Liite 4	Grönlannin maaraportti 2018
Liite 5	Islannin maaraportti 2018
Liite 6	Norjan maaraportti 2018
Liite 7	Ruotsin maaraportti 2018
Liite 8	Ahvenanmaan maaraportti 2018